

Po Svetožarevski ulici in Ulici heroja Bračiča pridemo k spomeniku ob zidu sodnih zaporov. Onkraj zidu, na dvorišču, so okupatorji ustrelili največ talcev na slovenskem Štajerskem (čez 600, največ v letu 1942). Nato so jih upepelili v Gradcu in zdaj počivajo na graškem pokopališču. Na mariborskem spomeniku – delu arh. Jaroslava Černigoja – sta verza Branka Rudolfa: »Padli ste z grozo v očeh, ubiti za temi zidovi, / padli ste z vero v naš rod, naj ne zamre vaš spomin.«

Božena Orožen
Gimnazija v Celju

Ocene in poročila

Kermaunerjeve knjige o slovenski dramatik

Od prve do trenutno zadnje Kermaunerjeve knjige o slovenski dramatik je preteklo 10 let (1. Trojni ples smrti, DZS 1968 – zadnja: Besede in dogodek, SM 1978). Bera tega časa je tako za avtorja kot sprejemalca velika, saj obsega nič manj kot 7 knjig (poleg tega je Kermauner napisal še knjige o Cankarjevi dramatik, a je CZ, ki jo je imela v načrtu, še ni izdalal). Če se spomnimo na to, da večina slovenskih novejših dram izhaja s Kermaunerjevimi spremnimi besedami, da avtor zgovorno in obširno obravnava tudi novejšo slovensko poezijo in nekaj manj proze, nam ostaja kot prva reakcija čudenje ob tej izredni in vsestranski književni proizvodnosti in plodovitosti.

Naš namen ob tej priložnosti je le kratek informativni in primerjalni pregled Kermaunerjevih knjig (razumljivo pa je, da bi zaslužila vsaka od teh knjig podrobnejšo oceno). K temu skupnemu soočenju dosedanjih Kermaunerjevih knjig o slovenski dramatik nas spodbujajo tudi avtorjeve spremne besede h knjigi Dialektika ideje – Od skrivnosti do jezika (ZO 1978), kjer Kermauner med drugim pravi: »Moje tekste o slovenski dramatik je treba brati kot enega samega... Kdor bo te knjige o dramatik prebral, bo opazil, da izhajajo druga iz druge, da pristop poglobljam...« Res se moremo strinjati z zadnjo avtorjevo trditvijo: knjige izhajajo druga iz druge in pristop se pogloblja, spreminja, temelječ na čedalje večjem (s)poznavanju stvari. Če bo Kermauner s svojimi raziskavami v sedanjem zagonu nadaljeval, bomo kmalu dobili svojevrstno osebo, a tudi znanstveno podprto zgodovino slovenske dramatike.

Preselimo se h krajšemu ogledu glavnih Kermaunerjevih tem in tez iz naslednjih knjig:

- 1) Taras Kermauner: Trojni ples smrti ali samorazdejanje humanizma v povojni slovenski dramatik (DZS, Ljubljana 1968, 212 strani)
- 2) Taras Kermauner: Od eksistence do vloge (MGL, Ljubljana 1971, 284 strani, knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega 55)
- 3) Taras Kermauner: Pomenske spremembe v sodobni slovenski dramatik (MK, Ljubljana 1975, 276 strani)

4) Taras Kermauner: Radikalnost in zavrtost – slovenski kulturni arhetip (Prispevek k teoriji slovenske dramatike in kulture – analiza igrokazov Josipa Stritarja (DZS, Ljubljana 1975, 224 strani)

5) Taras Kermauner: Od igre do telesa (MGL, Ljubljana 1976, 368 strani, knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega 70)

6) Taras Kermauner: Dialektika ideje – Od skrivnosti do jezika (ZO, Maribor 1978, 248 strani)

7) Taras Kermauner: Besede in dogodek (Študije o slovenski tragediji in groteski) (SM, Ljubljana 1978, 308 strani).

Iz Trojnega plesa smrti (podrobneje obravnava 3 odlične pesniške drame: Zajčeva Otroka reke, Strniševega Samoroga in Smoletove Antigone) nas v tem trenutku najbolj zanima uvod, v katerem avtor podrobneje nakaže nekatere teoretične postavke svojega raziskovanja in pisanja. Kermauner tu že govori o 3 razvojnih stopnjah (pozneje: makrostrukturah) povojne slovenske drame: socialnem (socialističnem) realizmu, sentimentalnem humanizmu (intimizmu, personalizmu) in samorazdejanju (avtodestruktivizmu) humanizma (pozneje jim je dodal še četrto: reizm-liudizem-karnizem). Metoda, za katero se Kermauner odloča, naj bi bila sočasno subjektivna in objektivna: subjektivna v tem, da se normam odpoveduje, objektivna v tem, da te norme črpa iz realne dogajajoče se zgodovine... Temeljni elementi so za Kermaunerja eksistencializma, zato imenuje svoje analize eksistencialno strukturalne. Pozneje, v že omenjenih opombah h knjigi Dialektika ideje – Od skrivnosti do jezika – označuje svojo usmerjenost za genetski, zgodovinski strukturalizem (ob tem se spomnimo na genetični strukturalizem, ki nam je znan v zvezi z L. Goldmannom – prim. Za sociologijo romana). Malo za tem piše v istih opombah, da opredeljuje njegovo delovanje in nehanje »spoj marksizma, eksistencializma in hegeljanstva (= strukturalizma)«. Vsekakor je res, da upošteva Kermauner v svojih spisih sinhronijo in diahronijo, strukturo in zgodovino. A vrnimo se k uvodu v Trojni ples smrti. Eksistencialna struktura literarnega dela je za Kermaunerja njegovo racionalno jedro. V zvezi z racionalnimi eksistencialnimi strukturami pa je tudi ugotavljanje umetniške vrednosti del. »Umetniška dela imajo

strukture, ki so prototipi, se pravi izvirne tvorbe, medtem ko so strukture del, čim manj so umetniška, tem manj izvirne, tem bolj serijski izdelki...« Tu je umetniškost v zvezi z novostjo, prim. tudi ruske formaliste. Vsako umetniško delo je kršenje neke norme, obenem pa vzpostavlja nove norme. In še – zakaj je izbral avtor za obravnavo ravno omenjene tri pesniške drame? Odgovor: »... ker menim, da pomenijo vrh in preobrat v zgodovini novejših slovenske dramatike. V njih je prišla do polnega izraza vrsta problemov, pogledov, eksistencialij, z eno besedo svet, ki je dolga leta zorel v zdaj manj, zdaj bolj posrečenih oblikah.«

Druga Kermaunerjeva knjiga o slovenski dramatik je sestavljena in zastavljena drugače kot prva, a vendar hitro najdemo v njej zveze s prvo. Pod naslovom *Od eksistence do vloge* se zvrsti v knjigi 16 člankov. Pretežno so to spremene besede k posameznim slovenskim dramam od Mraka do Jovanovića. Naslov meri na dve skrajnosti, ki ju predstavlja ravno omenjena avtorja: Mrak z upodabljanjem eksistence, ki je tudi trpljenje, muka, tesnoba, boj, napetost, smrt, Jovanović z uporabo vloge, ki je igra, nezavezanost eksistencialni muki in tesnobi (ker eksistence ni več), izmik boju in smrti (ker oba izgubljata usodno zaresnost). Kermauner obravnava v knjigi dela naslednjih dramatikov (poleg že omenjenih Mraka in Jovanovića): J. Javorška, I. Torkarja, B. Hofmana, M. Rožanca, P. Božiča, P. Kozaka, D. Smoleta. Posebej velja omeniti splošnejši sintetični članek z naslovom *Problem avtodestruktivizma*. Tu se tudi neposredno (že z naslovom) stikamo s prvo knjigo (njen podnaslov je bil: *samorazdejanje humanizma v povojni slovenski drami*). Nasploh je v knjigi težišče na obravnavi tistih avtorjev, ki so učinkovito zasnovali 3. makrostrukturo povojne slovenske drame: avtodestruktivizem (M. Rožanc, P. Božič, P. Kozak, D. Smole).

Tretja Kermaunerjeva knjiga o slovenski drami *Pomenske spremembe* v sodobni slovenski dramatik se po sistemu ponovno razlikuje tako od prve kot od druge. Razdeljena je v dva dela: 1) *Analiza posameznih Zupanovih dram*: pomenskih mikrostruktur, in 2) *Analiza posameznih povojnih pomenskih makrostruktur* (obdobji) od socialnega humanizma do reizma-ludizma. Prvi del se torej ukvarja predvsem z enim avtorjem – V. Zupanom in 4 njegovimi dramami: *Stvar Jurija Trajbasa*, *Ladja brez imena*, *Angeli*, *ljudje*, *živali* in *Bele rakete lete* na Amsterdam. Kermauner v svoji značilni analitični razvejaniosti poseže še k drugim Zupanovim dramam in primerjalno uhaja še k vrsti drugih avtorjev in njihovih dramskih del. Celokupni seznam v študiji omenjenih dram (v knjigi posebej natisnjen) obsega nič manj kot 126 dram, pri tem pa še katera manjka, saj npr. ni všteta niti Zupanova sicer obsežnejše obravnavana igra *Angeli*, *ljudje*, *živali*. Prvi del nudi res razveseljivo in temeljito analizo Zupanove dramatike, v kateri odkriva Kermauner razvojno pot od 1. do 3. makrostrukture povojne slovenske drame. Medtem ko v 1. delu

pretežno šarita imenitna gospa *Interpretacija* in domiselno dekle *Hermeneutika*, pa se širi v 2. delu predvsem *Teorija* s svojo *Sintezo*. To pot Kermauner doslej najpodrobneje obdela vse 4 makrostrukture slovenske povojne drame, s tem da ne pozabi niti njihovih povezav niti vmesnih stopenj. Skratka, knjiga je v določenem smislu očitna dograditev prvih dveh. Kermauner se tudi ne pozabi ozreti na svoj položaj raziskovalca in ga ponovno razmisliti (prim. poglavje *Nekatera metodološka in tematska vprašanja* – in poglavje *Vprašanja zgodovine* in njene inteligibilnosti). Zaznamujmo še eno značilnost Kermaunerjevih obravnav. Avtor razpravlja tudi o nekaterih rokopisnih, (še) ne objavljenih dramah, ki običajnemu bralcu niso dosegelje, a mu njihovo omenjanje morebiti vzbudi skomine po njih branju (npr. M. Remec: *Škofovski kres*, M. Rožanc: *Topla greda*, F. Rudolf: *Termiti*, V. Zupan: *Tretji zaplodek*).

S 4. knjigo o slovenski drami (ponovno je drugačna od prvih treh) se je Kermauner pomaknil v preteklost, in sicer na prvi pogled presenetljivo: k analizi igrokazov Josipa Stritarja. Avtor nam v 1. poglavju z naslovom *Moj namen* – jasno razloži, za kaj mu bo služila sicer močno neugledna Stritarjeva dramatika. Kermauner je ne misli estetsko in ideološko revalorizirati, hoče jo le brati na nov način, in sicer »glede na kriterij prisotnosti in odsotnosti, uveljavljenosti in skritosti« konstrukcijskega in destruktivskega modela. Konstrukcijski (tradicionalni) model je za Kermaunerja značilen po ideologiji, »s katero je hotela dramatika konstruirati (moralni, politični, filozofski, socialni, ekonomski) slovenski svet, v njenem duhu razreševati dana nasprotja in navzkrižja.« Ta model je »zmerom zastopala in podpirala vladajoča slovenska družba...« Destruktivski (moderni) model je seveda v nasprotju s prvim in ga je vedno skušal »razdreti, omajati, problematizirati« (pravzaprav gre za prenos krščansko manihejskega dualizma na socialno, literarno ipd. področje). Prvi model je veljal za pozitivnega (pozicijskega), drugi za negativnega (negacijskega). V zadnjem času se vrednotenje obrača (prim. odnos *tradicija-avantgarda*). Kermauner pa ne želi deliti literature enostavno »na tisto prej (torej tradicionalno-slabo) in tisto zdaj in naprej (torej moderno-dobro)«. Uvideva stalno sočasno prisotnost obeh modelov: njuno dialektično trenje (teza-antiteza) daje umetniško sintezo. Poleg »zavesti« teksta misli Kermauner raziskati tudi »podzavest«. Npr. pri Stritarju je v zavesti konstrukcija, v podzavesti destrukcija, pri Lužanu pa narobe. Tako se pokaže Stritar za tovrstne raziskave ravno tako primeren kot kdo drug.

V nadaljnjem Kermauner ne ostaja pri Stritarju, ampak ponovno izvaja daljše primerjalne skoke, s katerimi priteguje v razpravljanje številne slovenske drame od 19. stoletja do najnovejšega časa. Dejansko moramo tak način pohvaliti, saj gleda avtor stvari, probleme, dogajanja vedno v povezovanju, bodisi s sočasnostjo, preteklostjo

ali prihodnostjo, iz tega pa izstopajo ne le posamezne zanimivosti, ampak tudi splošnejše zakonitosti (npr. t. i. arhetipi – prim. naslov). V Sklepu najavlja Kermauner svoj nadaljnji, kar neznanski delovni program. »Za naslednje desetletje ali dve, če mi ju bo dano uporabiti, sem si naredil triden načrt: prebrati, prekomentirati vse ali, gre pač za mejo posameznikove, bravčeve zmožnosti, večino stare slovenske literarne produkcije... A ne bom bral zato, da bi zanikal, dokazoval, kako so stara dela zastarela, naivna, slaba, ampak narobe: v njih se bom trudil odkriti čimveč takšnih elementov, ki so moderni, se pravi, da govorijo na avtentičen način današnjemu bravcu.« Pohvale vreden načrt in avtorju privoščimo, da bi ga udejanil. Za naš sklep o tej knjigi le še pripomba k naslovu: Radikalnost in zavrtost – slovenski kulturi arhetip to ni najustreznejši naslov, po mojem mnenju bi bilo bolje Zavrtost radikalnosti...

Peta Kermaunerjeva knjiga že z naslovom *Od igre do telesa* kaže, da gre za ponoven premik v sodobnost. Naslov bi lahko »prevedli« takole: od ludizma do karnizma (gre torej za dva značilna sočasna pojava v dramatikah po Kermaunerjevi terminologiji). Knjiga *Od igre do telesa* ne nadaljuje prejšnje o Stritarjevi dramatikah, temveč se navezuje na prve tri. Obravnava namreč izključno novejšo dramatiko. Razdeljena je na dva dela: v prvem najdemo okoli 100 strani dolgo študijo: *Dramaturgija (forme) povojne slovenske drame*. Ponovno razvije avtor tu svojo že znano delitev povojne slovenske drame po 4 literarnih ideologijah (makrostrukturah). Vsaka literarna ideologija, meni upravičeno avtor, podpira oziroma vzpostavlja tudi svoje (sebi primerne) literarne forme. Tako sledimo skozi 4 glavne faze v razvoju slovenske povojne drame tudi izrazitim formalnim, dramaturškim spremembam tekstov. Kermauner dopušča tudi obratno pot: torej od dramaturgij k ideologijam. Že na začetku pa pove, kaj ga zadnje čase posebej zapoluje: »vprašanje o mitskih arhetipih, literarnih ideologijah, literarnih formah in o odnosih med vsemi tremi prvini, kakor se kažejo v dramatikah«. Drugi del knjige nam prinaša pod naslovom *Pota današnje slovenske groteske* obširna razmišljanja o 9 novejših slovenskih dramah: o *Tauferejem Prometeju*, *Rudolfovem Celjskem grafu* na žrebcu in *Rudolfovem Xerxesu*, o *Zupanovih Zapiskih* o sistemu, o *Javorškovih igrah Veselje do življenja* in *Konec hrepenenja* in o *Lužanovih igrah Zaščitna maska* in *Srebrne nitke*. Ponovno nam pisec v teh analizah s primerjalno analizo obogati ne le našo vednost o teh dramah, marveč tudi razkriva še razne širše odnose in pomenske sklope.

Šesta Kermaunerjeva knjiga *Dialektika ideje – Od skrivnosti do jezika* je ponovno dvodelna, to pot že tudi po naslovu. Prvi del knjige: *Dialektika ideje* je vzporednica knjigi o Stritarjevi dramatikah. Pisec se tu loteva podrobne obravnave Vošnjakove igre *Premogar* ter jo gleda skozi literarne in zunajliterarne ideologije. Seveda-kot je že

običajno – ne ostaja le pri tej drami, ampak ponovno vzpostavlja ob njej soočenja z novejšimi teksti. Drugi del je že z naslovom *Od skrivnosti do jezika* v sorodu s knjigama *Od eksistence do vloge* in *Od igre do telesa*. Če se lotimo ponovnega »prevajanja« naslova, bi rekli: od skrivnosti (misticizma) do jezika (lingvizma). Gre torej za dve značilni sestavini, ki ju srečujemo v moderni dramatikah in sestavljata po svoje dialektično nasprotje ali dopolnjevanje. Sicer pa jemlje avtor v obravnavo naslednje igre: *Jesih: Grenki sadeži pravice*, *Strniša: Ljudožerci* in *Šeligo: Kdor skak, tisti hlap*. Novost, ki jo v tem spisu zlahka opazimo, je v raziskovanju »kategorij«. Avtor spregovori npr. o tehle kategorijah: *figure, igre, vloge, telesa, jezika, ideje, eksistence, idealnega lika, skrivnosti, doma, svobode, golka, molka, časa in prostora*. V tej knjigi – kot že drugod najdemo potrjeno, da se Kermaunerjeve obravnave ne le povezujejo, ampak smiselno dopolnjujejo, prese-gajo dane, stilistično pa spreminjajo in bogatijo. Avtor se v opombah h knjigi zanimivo opredeli do lastnega pisanja oziroma ga razpoznavna takole: »... zdaj nekatere svoje kritične tekste izra-ziteje esejiziram in jim dajem osebno pričevanjsko noto.« In dalje: »... navdaja me želja, da bi tudi sam tvorno pomagal iz današnje umetnostne stiske, iz planetarnega sistema koda, ki človeka in dramatiko uničuje. Zato sem zmerom manj znanstvenik, strokovnjak, ki sodi iz distance in post festum; skušam biti ljubezenski sogovornik in soraziskovalec.« Od teh besed, napisanih leta 1977, prehajamo k pogledom na zadnje Kermaunerjeve knjige v naši informaciji.

Le-ta je *Besede* in *dogodek*. Lahko rečemo, da se napovedi iz prejšnje knjige v tej že živahno uredničujejo. Knjiga je razdeljena na tri dele (prim. prve: *Trojni ples smrti*). Naslovi delov so tile: 1) *Razmerja*, 2) *Tragedija vztraja*, 3) *Groteska* v razcvetu. Vsak od teh delov razpada še v posebne triade. Navedem naj 1. poglavje 1. dela, ki se glasi: *Razmerja* med mojim teksti, mojim življenjem in mano. Tu nam avtor na način, ki spominja na svojsko avtobiografsko knjigo *Mesec dni z Ivanom Cankarjem, Martinom Kačurjem* in *Tarasom Kermaunerjem*, razkrije tu in ono (a vse intenzivno, goreče vneto) iz svojega ustvarjalno in intelektualno burnotvornega življenja. Spusti se v samokritiko, a ne pozabi samohvale, samospraševanje se meša s samospraševanjem drugih, radodarno nas seznanj s svojim najnovejšim branjem, pa se spet zatopi v samoopazovanje in nam prišepne o svojih spremembah (vse kar najbolj prostodušno): »Nobenemu ukopanemu stališču nisem posebno zvest. Rad jih menjam, stojišča. Vsako novo me opoji in navduši« itd. itd. Kakorkoli že: Kermaunerjevo izpovedno, avtobiografsko pisanje sodi med najzanimivejša tovrstna pričevanja v sedanji slovenski literaturi.

Najnovejši protejski premet, ki ga je naredil Kermauner že v 1. delu knjige, je »ljubezenski« obrat k tragediji, obenem je nestanovitni ljubimec Taras zapustil bivšo ljubico Grotesko in že ne ve povedati o njej kaj dosti naklonjenega. Prvemu

delu, ki je bolj splošne ali pa izpovedne narave, se pridružuje 2. del (Tragedija vztraja) kot razlaga stvarnega gradiva slovenske tragedije. Tu spregovori Kermauner o treh dramah največjega slovenskega tragediografa Ivana Mraka (Spoved lučnim bratom, Razsulo Rimljanovine, Blagor premaganec). Tako se ta del navezuje na začetek knjige Od eksistence do vloge (poglavje o Mrakovi drami André Chenier). Tretji del pa vendarle le še upošteva dejansko prisotnost groteske (Groteska v razcvetu). Ta del se napleta na knjigo Od igre do telesa in pa na spis Od skrivnosti do jezika. Katere groteske so na vrsti za pretres? Rudolfova igra Pegam in Lambergar, Lužanova Sreča – nikdar opoteča (znana tudi po naslovu Sreča neposrednih proizvajalcev), Lužanov Triangel, Rudolfova koža megle in Wudlerjeva drama Perpetuum mobile. Zanimivo in nenavadno je Kermaunerjevo opredeljevanje iger za groteske: le kako ste se znašli pri groteskah obenem nerazumljiva igrava komedijca Sreča – nikdar opoteča, po drugi strani pa povsem resna, obredna drama F. Rudolfa Koža megle?

Ozrimo se še na naslov Besede in dogodek. Kermauner odločno nastopa za druge in proti prve. Tako pravi na zadnji strani knjige: »Vse okolje je spremenjeno v besedovanje: v žlobudranje. Želja po dogodku-dejanju-silovitosti (še) ne zmore predreti kilometrskega besednega nanosa. Ko (če) ga bo presekala, se bo odprl prepad, v katerega se bo zvrnil iz besed sestavljeni današnji človek; iz globin in pekla bo brizgnil pečok in ubijajoč curek odrešilnega dogodka-deja-

nja (dogajanja). Katastrofa besed (in besedne družbe), odrešitev moči.«

Zdi se, da je največja briga T. Kermaunerja, da ne bi kje »zaostal«, da ne bi bil ob porajanju novih literarnih pojavov aktivno prisoten, skratka, »zraven«. No, do zdaj mu je vedno uspevalo, da je bil (poleg Miša Jezernika in Dimitrija Rupla – kot sam pravi) »najbolj tipičen (utelešeni) slovenski hipermodernist«. Ne vidimo vzroka, da tako duhovno gibka osebnost, kot Kermauner je, ne bi takega svojega statusa nadaljevala še v prihodnje.

Kaj naj še rečemo za zaključek našega poročila? Da imamo opraviti z izjemnim »naravnim pojavom«, ostroumnim in leporečnim piscem, izrednim eruditom in prekomerno pridnim ustvarjalcem. Branje in poznavanje njegovih del je za strokovno publiko že kar neogibno, vsakomur pa, ki ga zanimata slovenska dramatika in sklop problemov v zvezi z njo, pa bodo Kermaunerjeve knjige nudile mnogo žive zanimivosti in presenettljivih novot. Pridružujem se F. Berniku, ki v kratki oceni Kermaunerjeve knjige Besede in dogodek med drugim pravi: »Njegovo razmerje do literarne umetnosti je utemeljeno v sodobni filozofiji: v strukturalizmu, poststrukturalizmu, semiologiji. Ne moremo zanikati resnice, da je tako branje literature lahko plodno, saj neredko razkriva v besedni umetnini tiste njene plasti, do katerih tradicionalne pa tudi najnovejše metode ne sežejo.«

Andrijan Lah
Ljubljana

Zapiski

Dvanajsti seminar za makedonski jezik, literaturo in kulturo

Univerza Cirila in Metoda iz Skopja je letos organizirala XII. seminar za makedonski jezik, literaturo in kulturo od 9. do 31. avgusta, in sicer prve tri dni v makedonskem glavnem mestu, ostalih dvajset pa v Ohridu. Poleg 18 Jugoslovancev, od tega samo dva iz Ljubljane, se ga je udeležilo še 125 tujih slavistov iz 25 evropskih, ameriških in azijskih držav in iz Avstralije. Seminar so sestavljale lektorske vaje, predavanja in kulturno-zgodovinske ekskurzije, zadnje štiri dni pa je potekal v obliki znanstvene diskusije. Lektorati na treh stopnjah, ki so imeli žal samo po 25 ur, so omogočali seznanitev z osnovnimi značilnostmi makedonščine oziroma poglobitev ali izpopolnitev njenega znanja in uporabe. Bili so strokovno solidni, čeprav morda še premalo usmerjeni v neposredno, praktično usposabljanje.

Seminarskih predavanj je bilo 25, in sicer: 8 jezikoslovnih, 8 leposlovnih in 5 umetnostno-zgodo-

vinskih. Teme ostalih predavanj so bile povezane z makedonsko zgodovino in s šolstvom. Jezikovna predavanja so obravnavala problematiko makedonskega knjižnega jezika (posamezni problemi oblikoslovja, fonologije in krajevne imenoslovja), narečij, jezikovne zgodovine in primerjalnega jezikoslovja. Naj omenim samo nekaj najzanimivejših. Predavanje O. Jašar-Nasteve, ki je govorila o leksikografskem gradivu Marka Cepenkova, sicer najbolj delavnega makedonskega zbiralca ljudskega blaga, je bilo odkritje tudi za makedonsko javnost. Cepenkov sicer ni imel namena sestaviti slovar, vendar je obdelal nekaj tisoč besednih enot, ki jih je pomenko in etimološko, dostikrat pa tudi časovno, pogostnostno in družbeno razčlenil. R. Ugrinova-Skalovska je govorila o slovarju makedonskih cerkvenoslovenskih tekstov, ki bo zajel čas od 12. do konca 17. stoletja (poskusni snopič je izšel leta 1978). Med podobnimi predhodnimi deli je omenila Miklošičev starocerkvenoslovenski slovar (1862–1865). Dimitrovski je prikazal značilnosti besedišča makedonskega literarnega jezika v času NOB.